

HUSZÁR Elvira

Újvidéki Egyetem
Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar
Szabadka, Szerbia

elvira.huszar@magister.uns.ac.rs

MINDEN IDŐK LEGNAGYOBB ZONGORAVIRTUÓZA

Összefoglaló

2011-ben Liszt Ferenc jubileumát ünnepelte a világ. A szerző kutatása kitér Liszt Ferenc nemzeti identitására, életrajzi aspektusaira, valamint a zenei interpretálással kapcsolatos nézeteire. A tanulmány egy gazdag életmű alkotásait veszi sorra, ugyanakkor utal Liszt és Wagner sokrétű kapcsolatára.

Kulcsszavak: identitás, életrajz, előadói képesség, sokrétű életmű, Wagner

*Hirhedett zenésze a világnak,
Bárhová juss, mindig hű rokon!
Van-e hangod a beteg hazának
A velőket rázó húrokon?
Van-e hangod, szív háborgatója,
Van-e hangod bánat altatója?
...
És ha hallod zengő húrjaiddal
Mint riad föl e hon a dalon,
Melyet a nép millió ajakkal
Zeng utánad bátor hangokon,
Állj közénk és mondjuk: hála égnek!
Még van lelke Árpád nemzetének.*

Vörösmaty Mihály: Liszt Ferenchez (részlet)

Hiába tárgyalja nemzetiségi hovatartozását számos életrajzi tanulmány, Liszt Ferenc „Árpád nemzetéhez” tartozott. A trianoni békeszerződés fokozta ezt a vitát, hiszen Doborján, a szülőfaluja Ausztria része lett, s az osztrákok menten emléktáblát állítottak a „német” mesternek. Liszt Ferenc magyarnak vallotta magát, amit számos kijelentésében meg is erősített. Kell-e ennél nagyobb bizonyíték magyarságára? Hosszú ideig élt Weimarban, Párizsban, Rómában, de soha nem vette fel sem a német, sem a francia, sem az olasz állampolgárságot, de az osztrákot sem. Utazásai alkalmával magyar útlevelet használt, tehát magyar állampolgár volt. Gyermekai is magyar állampolgárok voltak, ez egy 1845-ben íródott leveléből derült ki. „Gyermekeim apjuk állampolgárságát viselik. Akár tetszik nekik, akár nem, magyarok” (Lammenais abbénak írt leveléből).

Kétszáz évvel ezelőtt született a hírhedett zenésze a világnak, 1811. október 22-én, a Sopron megyei Doborján faluban.

Rendkívüli előadói képességei hamar kibontakoztak. Tanulmányait Bécsben folytatta Salierinél és Czerninél. Tizenkét évesen már elsöprő sikert aratott Pesten. Párizsban telepedett le, ahol óriási hatással volt rá a francia nagymesterek vezető egyéniségeinek szellemi beállítottsága. Páratlan virtuozitása meghódította egész Európát, a nyugati nagyvárosokon kívül Kijevben és Konstantinpolyban is vendégszerepelt. Paganini „ördögi” virtuozitása letaglózta a mestert, aminek eredményeként Paganini káprázatos előadóművészetét átvitte zongorára. Berliozsal való kapcsolatai a programzene felé terelték alkotói képzeletét, amelyben a későbbiekben zeneszerzői munkássága ki is teljesedett. Otthonával kezdettől fogva szoros kapcsolatot tartott. Liszt hazafias lelkesedését 1840-ben a Nemzeti Zenede megalakítására tett alapítvánnyal pecsételte meg.

Első élettársa d’Agoült grófné volt, majd Sayn-Wittgenstein hercegnő irányította élete sorsát, aki rendkívül művelt asszony lévén nagy hatással volt Liszt munkásságára is. Chopinnel való barátsága óriási hatással volt fejlődésére. 1847–1861-ig Weimar zenei életének meghatározó egyénisége, zenei életének vezetője volt, mint zongoraművész és karmester. Az európai zenei fejlődés élenjáró irányítója, aki lelkesen propagálta a nagy géniusz, Wagner művészetét. Alkotói egyénisége mind jobban kiteljesedett, meghódította Európát.

Weimart elhagyva, ideje nagy részét Rómában töltötte, majd Budapestre helyezte át működése súlypontját mint a Zeneakadémia főigazgatója és az ifjú zenésznemzedék tanítója. Tanítványainak nemzetközi serege a világ minden tájáról követte ide is minden idők legnagyobb zongoravirtuózát, akinek előadóművészete továbbra is töretlen volt. Bár több intézmény választotta névjegyül Liszt Ferenc nevét, a Budapesti Zeneakadémia az egyetlen felsőoktatású intézmény, amelynek létrehozásában Liszt Ferenc személyesen vett részt, amelyet ő maga, ez a kiváló alkotó és előadóművész-tanár alapított. 1875-ben a magyar parlament a Zeneakadémia elnökévé nevezte ki.

Amit Berlioz megkezdett, azt tökélyre vitte Liszt Ferenc, aki a zenetörténetnek egyik új korszakát nyitotta meg. Berlioz programjait a régi klasszikus szimfóniaforma ágyába fektette, ezzel szemben Liszt a programhoz alkalmazta a formát, s így vannak három-, két- és egyteteles szimfóniái illetve szimfonikus költeményei. Megtörte a formák egyeduralmát, kivívta a formaszabadságot, a szabad formaképzést.

Liszt a zenei interpretálás eszméjének legszélesebb arányú megtestesítője volt. Miután minden idők legnagyobb virtuózáként a leguniverzálisabb (zenekarszerű) zongoratechnikát kifejlesztette, Bachtól Beethovenen, Paganinin, Schuberten és Chopinen át Berliozig Schumannig és a romantikus operáig minden arra érdemes munkát eredetiben népszerűsített, vagy kiváló átíratban. Weimari tartózkodásától kezdve áttért a költők és képzőművészek eszméinek fokozott mértékű interpretálására.

A *Faust-szimfónia* nemcsak Liszt legjelentősebb műve, hanem az újabb kori szimfóniairodalom egyedi remeke. Nem túloz Bülow, mikor azt mondja: „Mindaz, amit a komponisták Beethoven 9. óta összeírtak, mind visszaesés; a legjobb esetben stagnálás. Csak két mű van, amelyik haladás: Liszt *Faust-szimfóniája* és Wagner *Tristanja*”. Liszt művét így elemezte: Szimfónia három jellemrajzban. Minden tétel egy megnevezett ideát juttat kifejezésre. Goethe *Faustja* tulajdonképpen nem is játszik itt fontos szerepet. A hallgatót csak figyelmezteti, hogy Goethe alakjainak belső lelki világát akarja zenével kifejezésre juttatni. A programzene csúcspontja ez, mert a *Faust-szimfónia* minden művelt, muzikális embernek teljes gyönyörűséget okoz, még ha a mű programját, sőt Goethe *Faustját* nem is ismeri.

S ahogy megszületett a *Faust-szimfónia*, úgy a Dante szimfóniának is meg kellett születnie. Ehhez a közvetlen impulzust Sayn-Wittgenstein hercegnő adta, aki Dante bálványozója volt. Liszt többször átdolgozta művét, s 1857. november 7-én a drezdai udvari színházban került bemutatásra, amikor is csúfosan megbukott. Azután csak lassan kezdte a közönség megérteni és honorálni. Mikor 1863-ban Rómában előadásra került, már kirobbanó volt a siker. Hogy maga Liszt mily nagyra tartotta, már abból is kiderül, hogy zenei bálványának, Wagnernek ajánlotta. Wagner kritikáiban nem ismert kegyelmet, leplezetlenül megmondta nem tetsző véleményét, de a *Dante-szimfóniáról* így írt: „Ez Dante költeményének lelke a legtisztább átszellemültségben.”

Liszt életének korszakos alkotása a szimfonikus költemény, ami tulajdonképpen nem más, mint tételekre nem oszló programszimfónia. A 12 szimfonikus költemény közül némelyeknél megvannak a régi szimfóniatételek halvány vonalai, két-, három-, sőt négytételűség érződik ki, de van olyan is, mely a „szimfonikus” jelzőt csak a tematikus kidolgozás révén érdemli meg.

A *Tasso*–Liszt legnépszerűbb kompozícióinak egyike–Goetheszületésének centenáriumára készült, mikor Weimarban (1849. aug. 28-án) Goethe *Tasso* című színművének nyitánya gyanánt került előadásra, noha Liszt beismerte, hogy nem is annyira Goethe, mint Byron költeményének hatása alatt komponálta művét. Lamartine költeménye szolgál alapul a *Lès Preludes* zenekölteményéhez. Az ember élete, annak különféle megnyilvánulásai, eseményei, csak prelúdiumok, előjátékok ahhoz az ismeretlen dalhoz, melynek első ünnepélyes hangját a halál szólaltatja meg. Ismeretes dolog Liszt mélységes vallásossága, mely különben a legtöbb nagy zeneszerző jellemzője. Éppen ezért természetes, hogy az a gondolat, mely szerint a földi lét csak előkészület az örökké tartó túlvilági élethez, megragadta lelkét. Az emberbarát titánt, aki a tüzet hozta ajándékol az emberiségnek az istenek otthonából eltulajdonítva, vétkéért az istenek büntetésül egy kopár hegy ormára láncolták, ahol saskeselyűk marcangolták, míg végre Herkules megszabadította őt. Ez a hőse Liszt *Prometheus* című szimfonikus költeményének. A zeneszerzőt meghihtette ez a lelki nemesség, amelynek hordozóját méltán nevezhetjük az emberszeretet apostolának. Ezért is zenésítette meg Liszt a mű lírai részeit. Szenvedés és megdicsőülés. Mélységes fájdalom, mely dacos állhatatosságával végül is győzedelmeskedik; ez adja meg a mű

zenei karakterét. Victor Hugo költeményéből mindenki ismeri Mazeppa kozák hetman történetét. Ellenségei vad pusztai lóra kötözik, mely száguldva viszi őt a halálba, de a hős megmenekül, ellenségein bosszút állva elfoglalja uralkodói trónját. Trombitaharsogás hallatszik váltakozó hangnemekben, mintha a különféle pusztai törzsek sietnének Mazeppa megmentésére. Hatalmas erővel fölharsan a diadalmi induló, mely Ukrajna uralkodóját, Mazeppát állítja elének diadalában.

Liszt magyarságának ünnepélyes vallomástétele, a nemzeti tragikum remek tolmácsa, Bartók *Siratóénekeinek* „előfutára” a *Hungária* című műve, ami talán nem is szimfonikus költemény, hanem eredeti témákból összerótt rapszódia. Az elnyomott nemzet fájdalma és harcias ereje, a nemzet hősi elhatározottságú nemes jelleme izzik a műben, de ott van a csodálatos „Cserebogár”-figuráció ábrázoló melabúja is.

Liszt virtuóz zenéjének egy része teljesen a nemzeti jelleg megrajzolásának áldoz, főleg a 19 *Magyar rapszódia*. Nemzeti szempontból Liszt ugyanaz lett a magyarságnak, mint Chopin volt a lengyeleknek, de Liszt magyaros munkái nem lírikusak, hanem ábrázolóak, a magyar kedélyvilágot mutatják be a 19. század derekán divatban lévő úri muzsikát cigány interpretációban, vagy zongorakivonatban, de ebben kuruc emlékek és népdalhatások is érvényesülnek. A Liszt-rapszódiaik többsége a lassú-friss formavázon épül. A 2. *Magyar rapszódia* a régebbi, a 9. az újabb magyar hegedős irodalom eszményítése, a 4.-et palotás cigányzene és negyvennyolcas dalok jellemzik, a 8. befejező prestója csaknem azonos a *Hungária* szimfonikus költemény codájával, a 13. gyors része csárdás egyvelegű, a hallgató nótát a forma közepébe helyezi a 6., roppant szellemes formálású a 7., mely az őseredeti, vidéki cigányzene fényes csillogtatását fejezi ki, és szinte szimfonikus költemény a 12., melyben a kezdő hallgató nóta visszatérése viharos harci zenévé emelkedik. Utólérhetetlen harci indulója, a *Rákóczi-induló* a 15. Magyar rapszódiaiban szólal meg.

Egyik legismertebb egyházi művében a *Magyar koronázási mise Offertórium* tételében megszólaltatja a *Magyar fantázia* (zongorára és zenekarra) fő témáját. Még ebben a műfajban sem bírta ki, hogy ne csempésszen be magyar „ízt”, mert azt akarta, hogy még a mise keretein belül is ott legyen magyarságának pecsétje.

Minden idők legnagyobb zongoravirtuóza volt. Milyen érdekes lehet az a megállapítás, hogy Liszt sohasem lehetett volna olyan elsöprően virtuóz hangszerén, ha Erardnak nem sikerül tökéletesítenie a repetíció mechanizmust. Kortársai, Chopin, Schumann stb. is ennek köszönhetik virtuozitásukat.

Liszt zongoraművészetének legendás híre ma is él, a XIX. század zenei életének sajtóbeszámolóí igazolják e szédületes zongoravirtuóz bravúros „uralkodását” hangszerén. Zongoraművei, a bejegyzések ellenére, csak halvány megközelítései lehetnek az egykorú előadások káprázatosságának.

Számos zongoraátirata mellett zongorairodalmának óriási mennyiségével szinte egy

zeneszerző sem vetekedhet. A *Transcendens etűdök*, a Paganini-etűdök (hét évig tanulmányozta Paganini bravúros technikáját, ami számára bizonyos vonatkozásban zongorára is alkalmazhatónak tűnt, az *Études d' execution transcendante d' après Paganini*), három koncertetűd (az 1848-ban íródott művek nem pedagógiai tanulmányok, virtuóz előadási darabok), lírai zongoradarabjai a *Költői és áhítatos melódiák* (*Harmonies poétiques et religieuses*), a *Végasztalások (Consolations)* bravúros technikát követelnek az előadótól. Bár ez idő tájt Paganini büvkörében élt, fel kellett, hogy figyeljen Chopin etűdsorozatának pompás technikai-művészi megoldásaira, hiszen ezek érlelték meg benne a maga transzcendens etűdjeinek koncepcióját.

A *L' Années de pèlerinage (Vándorévek I–II–III.)* zongoradarabjai külön fejezetet igényelnének.

Liszt zongorára írt művei tartalmuknál fogva különböznek a zenekariaktól, de technikai szempontból orkesztrálisak, és legnagyobbreszt nem képviselnek oly specifikus zongoraszínezetű irodalmat, mint Chopin vagy Schumann zongoraművei, bár Esz-dúr és A-dúr versenyművei zongorára és zenekarra Chopin-hatásokban bővelkednek. Nagyszerű éleslátását mi sem bizonyítja jobban, mint Wagner nagyságának és zsenialitásának felismerése, akinek csodálatra méltó életművéért méltán rajongott. Holtteste mellé Wagner szobrát állították, temetésén a Trisztánból idéztek, a gyászmisén Anton Bruckner orgonán nem Liszt-művet játszott, hanem Parsifal-témákra improvizált, de aki Bayreutban meghalt, az a gényusz Liszt Ferenc volt, nem csupán Wagnerné apja. Ezt a Wagnernét terheli az a megbocsáthatatlan felelősség, hogy férje műveinek glorifikálása érdekében még saját apját is feláldozta, kíméletlenül háttérbe szorította, pedig Wagner nem szorult rá erre, s ma már világos, hogy Liszt Ferenc magasan kiemelkedik korának nagyjai közül.

Az utókor számára éppen életművének lezáratlanságával, a folytatásra ösztönző erejével igazolta romantikus misszionáriusi attitűdjét. 1886. július 31-én hagyta el a földi világot a 19. század egyik legtermékenyebb, legjelentősebb, legsokszínűbb alakja, az összehasonlíthatatlanul fergeteges sikereket elért előadóművész, minden idők legnagyobb zongoristája és a romantikus korszak egyik legmeghatározóbb egyénisége, gigászi alkotómestere, zeneszerzője, „hírhedett zenésze a világnak”.

THE GREATEST PIANO VIRTUOSO OF ALL TIMES

Summary:

In 2011 the jubilee of Ferenc Liszt was celebrated. The author's research focuses on the national identity of Liszt Ferenc, his aspects of life, and points of view concerning music interpretation. The study lists the rich range of compositions as well as refers to the diverse relationship of Liszt and Wagner.

Keywords: identity, biography, performer skills, diverse range of composition, Wagner

Felhasznált irodalom:

Hamburger Klára: Liszt. Gondolat, Budapest 1980.

Liszt Ferenc: Magyar Koronázási Mise, partitúra. Missa Coronationalis Editio Musica, Budapest Printed in Hungary.

Molnár Antal: A zeneművészet könyve. Dante könyvkiadó Budapest, évszám nélkül.

Molnár Antal: Írások a zenéről. Zeneműkiadó vállalat, Budapest 1981.

Nádor Tamás: Liszt Ferenc életének krónikája Napról napra... . Zeneműkiadó, Budapest 1975)

Pándi Marianne: Hangversenykalauz, Zenekari művek. Zeneműkiadó, Budapest 1972.

Pándi Marianne: Hangversenykalauz, Zongoraművek. Zeneműkiadó, Budapest 1980.

Watzatka Ágnes: Budapesti séták Liszt Ferencsel. Helikon kiadó 2011.

Zenei írások a Nyugatban. Zeneműkiadó, Budapest 1978.